

egységek és a modalitások aspektusában.

A recenzens meglepetve ismert több megállapításban a saját gondolataira. Ő maga ugyanis a közvetítő nyelvből történő fordítás lehetőségének elméleti kérdéseivel foglalkozott, s az ilyen fordításban a fordító messze szakad az eszközhasználatban, az elrendezésben az eredetitől, amelyet nem ismer. A két francia szerző által bemutatott példákban sokszor szakad ilyen messzire egymástól az eredeti és a fordított szöveg szerkezete, sőt valóságmegközelítési módja. Egyetlen cél itt az információ közvetítése, minden más csak eszköz, amelyet cserélni lehet. A magyar hagyomány és szokás is ad szabadságot a fordítóknak, s ezt anyanyelvünk rendszere is szűkségessé teszi, de kétséges, hogy a szabadságnak ezt a formáját áthozhatjuk-e a hazai fordítási gyakorlatba.

Talán ezzel az óvatos megfogalmazással vállalhatjuk: szövege és követelménye válogatja.

A példák között olyanok is akadnak, amelyekben az információ azonossága vitatható.

I. a francia eredetiben azt olvashatjuk, hogy a kuli hagyományos kínai kalapot visel, az angol fordítás ezt kiegészíti a "kúp alakú" jelzővel, ez pedig információs többletnek tekinthető. A magas színvonalú elemzés bizonytalanságérzetet kelt az olvasóban azért is, mert példái főként példamondatok, szókapcsolatok, holott a fordítás törvényei a szövegben működnek igazán.

Ezt a bizonytalanságérzetet semlegesíti a második rész, amely szövegeket mutat be fordításukkal, s mindegyik után elemzi a fordítás szándékát és technikáját. Ezekben az elemzésekben jelennek meg a két szerző nyelvészeti és módszertani elvei, mert nem szerkesztik a példákat, hanem kész munkaként veszik át őket könyvekből, újságokból. Ebben a részben az elrendezést kifogásolhatja az olvasó; szabálytalanul következnek egymás után szépirodalmi, publicisztikai, tudományos szemelvények. Az egyetlen rendszerezési szempont: a sorozat első felében az angol, a másodikban a francia a forrásnyelv.

Gazdag és több évtized szakirodalmát átfogó bibliográfia zárja a könyvet.

A könyv meggyőz arról, hogy a fordítást tanítani és tanulni kell.

Hasznos és – mondhatjuk – a legkorszerűbb nyelvészeti és módszertani tanácsokat adja azoknak, akik fordítókat és nyelvszakos egyetemi, főiskolai hallgatókat képeznek. Kisebbségi mértékben használható középiskolában is, ha olyan magas szintű az idegennyelv-tanítás is meg az anyanyelvi nevelés is, hogy komolyan meg lehet próbálkozni a fordítással. De az átlagos iskolában tanító kollégáinknak is tanácsolhatjuk, hogy a könyvben bemutatott elvek ellenére ne fordítsanak. Sajnos, a recenzens tudomása szerint a könyv Magyarországon nem található, csak könyvtári kölcsönzés útján lehet megszerezni. Az ismertetés egyik célja, hogy megvásárlásra buzdítsa a közkönyvtárakat és a nyelvészetben érdekelt köztisztviselőket.

Helène Chuquet-Michel Paillard: Approche linguistique des problèmes de traduction. Ophrys, 1987. 451. o. Irodalom: 433-438.

BÁN ERVIN

Édes Emma, drága Böbe

Boldog emlékezetű hőskorában többen kísérleteztek a filmpublicisztikával. Könnyedén, mi-
ként egy íróeszközt próbálták forgatni a kamerát, s koruk égető társadalmi gondjairól készítették
műveiket. Az ilyen mozgóképes újságírás sajnálatosan elavult mára, a tényfeltárás, a dokumen-
tálás, valamint az egyes tendenciák elemzése és bemutatása ugyanis meglehetően alkalmas eszkö-
zét a videóban, s megfelelő terepét is a különféle televíziós vállalkozásokban. Nem hátráltatja
megismerésünket többé a kényszerű fizikai és kémiai műveletek sora: a laborálás, vágás, a
hangosítás és a fényelés, mindazt az editálás helyettesíti, olykor szinte már percekbe sűrítve az
utómunkálatokat. "Egyenesben" láthatjuk a világ eseményeit, s magyarázatuk sem késlekedik
néhány óránál tovább. Semmilyen napi aktualitású filmes vállalat sem vetekedhet ezzel, még a
híradók is tönkrementek, kivesztek.

Meglepő tehát, ha valaki a társadalomábrázolás közvetlen szándékával kezd egy filmhez.
Különösképp nálunk, ahol annyi dokumentumjátékfilmes balfogás után végképp bizonyosnak lát-
szik, csupán a tiszta műfajú dokumentum, illetve fikció elfogadható a közönség számára, s kivált
akkor, amikor e furcsa kísérletet Szabó István jegyzi. Nem mintha eredendően idegen volna tőle az
újságírói vehemencia, dehogyan. Tudomásunk szerint pályája elején kacérkodott a szakmával, ám az
utóbbi esztendőik világsíkjára hozott meséi kissé elfedték érdeklődését a napi gondok iránt.

Az *Édes Emma, drága Böbe* formailag tökéletes játék, profi színészek alakítják egyes figuráit, helyszínei a szokott gondossággal kiválasztottak és berendezettek. Mégis, alaphelyzete idegen a megszokott sztorikétől, mivel a sajtóságon személyeset elnyomja a modellszerű. Címszereplői pedagógusok. Gyanítható, ahol ez nem csupán színész, hanem központi, tematikus elem, ott aligha lehet fontos társadalmi tanulságok nélkül. Ki ne tudná: az iskola maga is a körülvevő világ leképeződése, s történései mintegy kivonatoltan, sűrítetten tartalmazzák környezetünk jellegzetességeit. Ráadásul ezen tanárok minta nevelők, az iskolarendszer valamennyi komolyabb anomáliájának elszenvédői. Orosz szakosként meg kell érniük tantárgyuk presztízsének mélyre süllyedését, múltását, s arra kényszerülnek, hogy az angol nyelv tanítására nyergeljenek át. A történelem szelének kiszolgáltatottan áldozataivá válnak tehát az iskola belső átrendeződésének, totális vesztesek, hiszen tudásuk érvénytelenül, értékeik devalválódnak, s naponta szégyenkezhetnek, amiért alig egy-két leckével tartanak előbbre tanítványaiknál.

Bizonytalanok és védtelenek: vidékiek a fővárosban, gyökértelenek, legfőljebb egymásba kapaszkodhatnak, nincs ami megtartsa őket. Egy lehetetlen, külvárosi pedagógusszállóba kényszerültek, otthontalanok, háttér nélküliek, állítólagos felemelkedésükért életük minőségével kell megfizetniük. S nem elég, hogy gyalázatosan szegények, meg nők is a machok világában, másodrendű polgárok tehát. Ennél több bajt, gondot már csakugyan nem akaszthatott volna a nyakukba teremtetjük, szinte csodálkozunk, hogy még egészségesek...

Nemcsak helyzetük ennyire lecsupaszított, tiszta, lehetséges irányultságai, attitűdjük is precízen különválasztottak, véletlenül sem keverednek egymással. Emma, a sorsverte ex-orosz-tanárnő idealista, míg Böbe realista lázadó. Abban megegyeznek, hogy a vizionált társadalmi süllyedést bármi áron elkerülnék, ám más és más stratégiával kívánnak a felszínen maradni. Emma – akit a holland Johanna Ter Steege alakít karikatúraszzerűen falusias, magába fordult kislánként – naiv rajongással csüng imádott igazgatóján, ki nő bár, mégsem veti meg beosztottjainak szerelmi szolgálatait. Erőnek erejével tenné őt földgöggá a lány, s nem érti, hogy a férfi miért nem kér buzsalmából, amikor pedig az számára az életet jelenti. Hogyan is ne jelentené, hiszen kell egy fikció, amibe belekapaszkodhat, máskülönben céltalannak és fölöslegesnek hatna erőfeszítése.

Böbe már nem az iskolában, a szakmájában kíván érvényesülni. Rájött, hogy az értelmiség pályája nem kínál nagy nyereséget. Kitérésre áhítozik tehát, munkahelyétől függetlenül próbál karriert építeni, s mert egyebe sincs, a testét bocsátja áruba. Nem hajlandó tovább az áldozatra, pénzt akar, de rögtön és sokat. Gazdag férjre vágyik, jólétre, anyagi biztonságra. Valóságérzetünk azt súgja: övé a palma, bár hogy miféle, azt nemigen tudjuk, mivel e szituáció annyira a jelené, hogy elképzelésünk sem lehet arról, merre tarthat a szereplők sorsa.

E hosszú expozíció tölti ki a film idejének zömét anélkül azonban, hogy olyan dramaturgiai erőit sejtetne, amely bármiféle továbblépést, "megoldást" ígér. Ennek ellenére komótosan halad azért a történet, s ha meg-megtorpanva is, eljut végkifejletéig. Talán nem fosztunk meg senkit a gyönyörűségtől, ha eláruljuk, hogy a vázolt helyzet ellenére, ám Szabó István rendezői alkotásnak ismeretében biztos megjósolhatóan Böbe "erkölcstelen" kísérlete csúfos kudarcba fullad, míg a vele szolidáris, bár tisztaságát megőrző kolléganője a tragédiában támadagatosul. Nem hibázik tehát az erkölcsi igazságtétel, csak éppen a történet hitelével támadnak gondok. Míg egyfelől a hív valóságelmzés ígéretét kaptuk, legalábbis ezt sugallta a modellszerű helyzet valamint a sok, típusos szereplő, addig másfelől gyorspostán érkezik a jóvátétel, s az élet ítélete – a filmen – olyan példás, hogy csak fejet hajthatunk előtte: aki prostituálódik és mindeközben sötét valuta-kereskedelemben bonyolódik, annak büntetése a kirekesztődés és végül a halál.

A dolog persze nem ilyen egyszerű, hiszen attól, hogy valaki gyanúba keveredett a rendőrségen, még nem kellene kiugrania az ablakon, akkor sem, ha hirtelen ráeszmél: mennyire egyedül maradt e hipokrita társaságban. S nem ilyen szimpla azért sem, mert a kevéssé kataraktikus öngyilkosság csupán dramaturgiai kibúvó, egy alkalmas pillanat a film berekesztésére, az ábrázolt szituációt és a sorsokat viszont alig érinti. És ez a baj, ez a film gyengéje. Szabó képtelen volt igazán egyéni figurákat elibénk varázsolni, otthelyezett egy csomó üres általánosságát ökött. Ami kiáltóvá tehetné volna szereplőinek életét, annak legfőljebb nyomai bukkannak elő, márpedig mérsékelt unalmunk sajnálatos módon kiterjed az iskola és a tanárok helyzetének megítélésére is.

A rendező egy csokorra való mutatót bék a pedagógusok gyötrelmeiből, ami üdvözölhető gesztus, ám nem volt képes elevenen ható tényekként működtetni őket, s ez szomorú. Aligha fogják az életmű legkiválóbb darabjaként emlegetni a 23. magyar filmszemlén parádés külsőségek közepette vetített alkotást.

Magyar film, írta és rendezte: Szabó István. Objektív Stúdió 1992.

SNEÉ PÉTER